

BOSHLANG'ICH SINIF YOSHIDAGI BOLALARDAGI PSIXOLOGIK HOLATLAR VA ULARNI ANIQLASH METODIKALARI

Elchiyeva Farangiz Kamoldinovna

*Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi
3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarning psixologik holatlari ijtimoiy-madaniy hamda pedagogik-psixologik yondashuv asosida tahlil qilingan. Tadqiqotning nazariy asosini L.S. Vigotskiyning psixik rivojlanishning ijtimoiy tabiati haqidagi qarashlari, E. G'oziyev hamda D.B. Botirovaning yosh davrlar psixologiyasiga oid ilmiy konsepsiyalari va sixoanalitik qarashlari tashkil etadi. Maqolada emotsional barqarorlik, xavotir, o'ziga ishonch, motivatsiya va moslashuv jarayonlarining o'ziga xos jihatlari yoritilib, o'quv faoliyatining yetakchi faoliyat sifatida shaxs rivojiga ta'siri asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf yoshi, psixologik holat, emotsional rivojlanish, maktabga moslashuv, maktab xavotirligi, o'quv motivatsiyasi, ijtimoiylashuv, shaxs shakllanishi, yaqin rivojlanish zonasi, pedagogik-psixologik yondashuv, proyektiv metodika, psixologik diagnostika, emotsional barqarorlik, bilish jarayonlari, individual yondashuv, o'quv faoliyati, pedagogik muhit, yosh davr psixologiyasi.

Аннотация: В данной статье психологические состояния детей младшего школьного возраста проанализированы на основе социально-культурного и педагогико-психологического подходов. Теоретическую основу исследования составляют взгляды Л.С. Выготского о социальной природе психического развития, а также научные концепции Э. Гозиева и Д.Б. Ботировой в области возрастной психологии. В статье раскрываются особенности эмоциональной устойчивости, тревожности, уверенности в себе, мотивации и процессов адаптации, а также обосновывается влияние учебной деятельности как ведущего вида деятельности на развитие личности.

Ключевые слова: младший школьный возраст, психологическое состояние, эмоциональное развитие, школьная адаптация, школьная тревожность, учебная мотивация, социализация, формирование личности, зона ближайшего развития, психолого-педагогический подход, проективная методика, психологическая диагностика, эмоциональная устойчивость, познавательные процессы, индивидуальный подход, учебная деятельность, педагогическая среда, возрастная психология.

Abstract: This article analyzes the psychological states of primary school-aged children based on socio-cultural and pedagogical-psychological approaches. The theoretical foundation of the study is grounded in the views of Lev Semyonovich Vygotsky on the social nature of mental development, the scientific concepts of developmental

psychology proposed by E. G'oziyev and D.B. Botirova, as well as the psychoanalytic perspectives on primary school age developed by Sigmund Freud. The article highlights the specific features of emotional stability, anxiety, self-confidence, motivation, and adaptation processes, and substantiates the influence of learning activity as the leading activity on personality development

Keywords: *primary school age, psychological state, emotional development, school adaptation, school anxiety, learning motivation, socialization, personality formation, zone of proximal development, pedagogical-psychological approach, projective technique, psychological diagnostics, emotional stability, cognitive processes, individual approach, learning activity, pedagogical environment, developmental psychology.*

KIRISH

Boshlang'ich sinf yoshi (7–10 yosh) bolaning psixik rivojlanishida muhim va mas'uliyatli bosqich hisoblanadi. Mazkur davrda bola yangi ijtimoiy muhit — maktab hayotiga kirib keladi hamda uning yetakchi faoliyati o'zgaradi. O'yin faoliyatidan o'quv faoliyatiga o'tish bolaning shaxsiyati, emotsional barqarorligi va bilish jarayonlarida sifat jihatidan yangi bosqichni boshlab beradi.

L.S.Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasiga ko'ra, bolaning psixik rivojlanishi ijtimoiy munosabatlar jarayonida va madaniy tajribani o'zlashtirish orqali amalga oshadi. Shaxs shakllanishida bola boshdan kechirayotgan emotsional holatlar muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, maktab muhitida o'qituvchi, tengdoshlar va ota-onalar bilan o'zaro munosabatlar bolaning ichki kechinmalari va ruhiy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu yosh davrida yuzaga keladigan quvonch, xavotir, ishonchsizlik yoki motivatsiya kabi psixologik holatlar ta'lim samaradorligi bilan chambarchas bog'liqdir.

E. G'oziyev o'z tadqiqotlarida psixik jarayonlar va shaxs shakllanishining o'zaro uzviyligini ta'kidlab, emotsional farovonlikni samarali bilish faoliyatining muhim sharti sifatida ko'rsatadi. D.B. Botirova esa yosh davrlar pedagogik psixologiyasi doirasida boshlang'ich sinf yoshining o'ziga xos xususiyatlarini yoritib, maktabga muvaffaqiyatli moslashuv bolada barqaror psixologik holatni shakllantirishini ilmiy asoslaydi.

ASOSIY QISM

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar 7 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan bolalar bo'lib, ular boshlang'ich sinf o'quvchilari hisoblanadi. Bu davrlarda bolaning hayoti va faoliyatida muhim o'zgarishlar yuz beradi. Ularning psixikasida hamda jismoniy rivojlanishida ham sezilarli darajada o'zgarishlar vujudga keladi. Maktabga o'qish uchun kelaётgan bola yangi ijtimoiy mavqeini-turli majburiyatlari va xuquqlari bo'lgan va unga turli talablar qo'yiladigan-o'quvchi mavqeini olish uchun tayyor bo'lmog'i lozim. Katta bog'cha yoshdagi bolalar asosan, maktabda o'qish uchun ehtiyoj sezadilar, lekin bu hohish va ehtiyoj motivi turlicha bo'lishi mumkin. «Menga chiroyli forma,

daftar, qalam va ruchkalar sotib olib berishadi», «Maktabda o'rtoqlarim ko'p bo'ladi va men ular bilan mazza qilib o'ynayman», «Maktabda uxlatishmaydi», «Maktabning tashqi ramzlari, shubxasiz maktabdagi bolalarni juda qiziqtiradi, lekin bu maktabda muvaffaqiyatli o'qish uchun asosiy sabab bo'la olmaydi», «Men otamga o'xshagan bo'lishim uchun o'qishim kerak», «Yozishni juda yaxshi ko'raman», «o'qishni o'rganaman», «Maktabda qiyin misollarni yechishni o'rganaman» degan hayolda bo'lishadi. Bola maktabga kirishi bilan uning butun hayoti tarzi, ijtimoiy holati jamoadagi oiladagi ahvoli keskin o'zgarib ketadi.. Maktabga kirgan davridan boshlab uning asosiy faoliyati o'qish faoliyati bo'lib qoladi, muhim ijtimoiy vazifa o'qish, bilim orttirish vazifasidan iborat bo'lib qoladi. O'qish bo'lsa boladan uyushqoqlikni, intizomlilikni anchagina irodaviy zo'r berishlikni talab qiladigan jiddiy mehnatdir. O'z-o'zidan ma'lumki, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda o'qishga nisbatan yuksak javobgarlik munosabati birdaniga tarkib topmaydi. Bu aslida ham o'qishga bilim olishga ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyoj emas, balki o'qishga bo'lgan ehtiyojdir. Zigmund Freyd nazariyasiga ko'ra kichik maktab yoshidagi bolalarning shaxsiy tizimi uch qisimdan iborat: Id, Ego va Suppereggo.

1. Id (Ongsiz istaklar) - kichik maktab Yoshida "Hozir va darhol" qondiriladigan istaklar kuchli bo'lishi mumkin. Masalan: o'yin o'ynashni darsdan ustun qo'yish. G'azab yoli xafa bo'lishni Id endi to'liq hukmron emas, chunki Ego va Suppereggo rivojlangan.

2. Ego (Men) – Real hayot talablarini hisobga olib, Id istaklarini boshqaruvchi qism. "Reallik tamoyili" asosida ishlaydi. Kichik maktab yoshida bola qoidalarini tushunadi, dars vaqtida sabr qilishni o'rganadi, o'qituvchi talabiga moslashadi,

"Avval vazifa, keyin o'yin" prinsipini tushuna boshlaydi. Bu davrda Ego faol rivojlanadi, ayniqsa maktab muhiti ta'sirida.

3. Supereggo (Oliy Men) - axloqiy me'yorlar, ota-ona va jamiyat talablarining ichki nazoratchisi. Kichik maktab yoshida: "Bu yaxshi", "Bu yomon" tushunchasi aniqroq shakllanadi ayb hissi paydo bo'ladi, o'qituvchining maqtovi yoki tanqidi kuchli ta'sir qiladi, qoidalarga rioya qilish muhim bo'lib boradi, bu yoshda Supereggo mustahkamlanadi.

Bolalardagi bu holatlarni aniqlash metodlari: Emotsional-irodaviy holatlar

Lusher ranglar testi: Bolaga 8 xil rangli kartochkalar ko'rsatiladi. Bola ranglarni "yoqish" darajasiga qarab ketma-ket joylashtiradi. Birinchi 2-3 ta tanlangan rang bolaning intilishlarini, oxirgi ranglar esa u rad etayotgan yoki muammo sezayotgan sohalarni ko'rsatadi. Maqsadi: Stress darajasi va ichki konfliktlarni aniqlash.

Fillips so'rovnomasi: 58 ta savoldan iborat bo'lib, u boladagi maktab xavotirlanishini 8 ta faktor bo'yicha o'lchaydi (masalan: bilimni tekshirishdagi xavotir, atrofdagilar bilan muloqotdagi qiyinchilik). Maqsadi: Maktab muhitidagi ijtimoiy-psixologik moslashuvni baholash.

Proyektiv (Tasviriy) metodikalar "Mening oilam" rasmi: Bola o'z oilasini chizadi. Tahlil jarayonida personajlarning joylashuvi, o'lchami, detallari va ranglariga e'tibor beriladi. Masalan, bola o'zini chizishni unutsa, bu "o'zini keraksiz his qilish" belgisi bo'lishi mumkin. "Mavjud bo'lmagan hayvon": Bola xayoliy bir hayvon chizadi va unga nom beradi. Bu rasm bolaning o'zini jamiyatda qanday his qilishi (tajovuzkor yoki qo'rqq) va yashirin potensialini ochib beradi. "Maktabda rasm chizish": Bolaga "Maktabda o'zingni qanday tasavvur qilasan?" deb topshiriq beriladi. Agar rasmda o'qituvchi va dars jarayoni bo'lsa — o'quv motivatsiyasi bor; agar faqat tanaffus yoki o'yin bo'lsa — motivatsiya pastligidan dalolat.

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshi bolaning nafaqat bilim egallash, balki shaxs sifatida shakllanishidagi eng muhim "burilish nuqtasi" hisoblanadi. Bu davrda o'yin faoliyatidan o'quv faoliyatiga o'tish boladan yuqori darajadagi emotsional barqarorlik va irodaviy zo'riqishni talab etadi va boshlang'ich sinf o'quvchisining psixologik salomatligi — bu kelajakdagi muvaffaqiyatli shaxs poydevoridir. Pedagog va psixologlarning hamkorlikdagi to'g'ri tashxisi va emotsional qo'llab-quvvatlashi bolada o'qishga nisbatan barqaror motivatsiya va ijobiy o'z-o'zini baholash hissini shakllantiradi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vigotskiy L.S. *Psixologiya razvitiya cheloveka*. — M.: Izd-vo Smisl; Eksmo, 2005. (Bolaning ijtimoiy rivojlanishi va "yaqin rivojlanish zonasi" haqida).
2. G'oziyev E.G'. *Umumiy psixologiya*. 1-2-kitoblar. — T.: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti, 2010. (Psixik jarayonlar va shaxs shakllanishi bo'yicha asosiy darslik).
3. G'oziyev E.G'. *Ontogenez psixologiyasi*. — T.: "Noshir", 2010. (Yosh davrlari psixologiyasiga oid asosiy manba).
4. Botirova D.B. *Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlari va ularni tashxislash*. (O'quv-uslubiy qo'llanma). — T., 2018.
5. Nishonova Z.T., Kamilova N.G'. *Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya*. — T.: "O'zbekiston", 2008.
6. Z. Freyd *Vvedenie v psixoanaliz*. — M.: Nauka, 1989. (Ego, Id va Superego nazariyasi bo'yicha).
7. M.Lusher *Svetovoy test Lyushera*. (Psixologik diagnostika metodikalari to'plami).
8. Elkonin D.B. *Psixologiya obucheniya mladshego shkolnika*. — M.: Znanie, 1974. (O'quv faoliyati yetakchi faoliyat ekanligi haqida).